

राज्यातील प्राथमिक शाळांमध्ये शिक्षणसेवक योजना सुरू करण्याबाबत.

शासन निर्णय क्रमांक : पीआरई - १०९८/१९४५/प्राशि-१
दिनांक : १० मार्च, २०००

- वाचावे :- (१) शासन निर्णय, वित्त विभाग, क्रमांक : बीजीटी १०९७/प्रक्र २४-अ/अर्थ-१९,
दिनांक : २ जून, १९९८ व १५ डिसेंबर, १९९८.
- (२) सचिव, मनुष्यबळ विकास मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचे क्र.एफ. २-८/९९-ईई,
दिनांक : २१ जुलै, १९९९ चे पत्र.

पार्श्वभूमी

१. गज्यामध्ये १.५ किलोमीटर परिसर व २०० लोकसंख्येसाठी प्राथमिक शिक्षणाची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे. प्राथमिक शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण करून प्राथमिक शिक्षणाचा दर्जा उंचावण्याच्या दृष्टीने शासनाने एक कृति कार्यक्रम तयार केलेला आहे. या कृति कार्यक्रमाचे प्रमुख उद्दिष्ट शाळेत जाण्यायोग्य वयाच्या सर्व मुलांची शाळेत पठनादणी करून त्यांची शाळेतील उपस्थिती टिकावी हे आहे. प्राथमिक शिक्षणाच्या कृति कार्यक्रमामध्ये शिफारस केलेल्या अनेक योजनांची अंमलबजावणी शासनाने सुरू केलेली आहे. गज्यामध्ये ६४,००० हून अधिक प्राथमिक शाळा कार्यान्वित आहेत व त्यामध्ये सुमारे ३.१५ लाख प्राथमिक शिक्षक कार्यरत आहेत. एवढ्या मोठ्या प्रमाणावर असलेल्या प्राथमिक शाळांमधून दरवर्षी २ ते ३ टक्के प्राथमिक शिक्षकांची पदे सेवानिवृत्ती, स्वेच्छानिवृत्ती, राजीनामे यामुळे रिक्त होत असतात. त्याचबरोबर विद्यार्थी पटसंख्येमध्ये होणाऱ्या वाढीमुळेही नवीन प्राथमिक शिक्षकांची गरज निर्माण होते.
२. प्राथमिक शिक्षणाची जबाबदारी प्रामुख्याने स्थानिक स्वराज्य संस्थांवर सोपविण्यात आलेली आहे. प्राथमिक शिक्षणाचा विस्तार, गुणात्मक वाढ व प्राथमिक शिक्षणासाठी सुरू केलेल्या विविध योजना यामुळे प्राथमिक शिक्षणावरील खर्चामध्ये मोठ्या प्रमाणावर वाढ होत आहे. प्राथमिक शिक्षणाच्या विस्तारबरोबरच त्यावरील खर्चामध्येही वाढ होत आहे ही वस्तुस्थिती आहे व यासाठी वाढीव आर्थिक तरतूद उपलब्ध करणे दिवसेंदिवस कठीण होत आहे कारण प्राथमिक शिक्षणांतर्गत प्राधान्याच्या इतर बाबींमध्येही वाढ झालेली आहे. प्राथमिक शिक्षणाची सुविधा उपलब्ध करून देणे ही राज्याची प्रमुख जबाबदारी आहे. त्या दृष्टीने प्राथमिक शिक्षकांची रिक्त होणारी पदे वेळेवर भरली जाणे आवश्यक आहे. या सर्व बाबींचा विचार करता प्राथमिक शाळांना सहाय्यक होणारी एखादी पर्यायी योजना कार्यान्वित करण्याची गरज निर्माण झाली आहे.
३. काही राज्यांत प्राथमिक शिक्षणाबाबत काही पर्यायी योजना कार्यान्वित करण्यात आलेल्या आहेत. त्या संदर्भात मध्यप्रदेश शासनाने कार्यान्वित केलेली शिक्षण हमी योजना, राजस्थान शासनाने सुरू केलेली शिक्षाकर्मि योजना व गुजरात शासनाने कार्यान्वित केलेली विद्यासहाय्यक योजना इत्यादींचा उल्लेख करता येईल. गुजरात

शासनाने जून १९९८ पासून प्राथमिक शिक्षक म्हणून काम करण्यासाठी मानधनावर विद्यासहायक नियुक्त करण्याची योजना कार्यान्वित केली आहे. या योजनेअंतर्गत प्राथमिक शिक्षक पदावर नियुक्त करण्यासाठी आवश्यक असलेली शैक्षणिक अर्हता प्राप्त करणाऱ्या उमेदवारांना दरमहा रु. २,५०० मानधनावर नियुक्त्या देण्यात येतात. अशाप्रकारे नियुक्ती दिलेल्या उमेदवारांना नियमित सेवेत सामावून घेण्याची हमी गुजरात शासनाने दिलेली आहे. ही योजना मा. गुजरात उच्च न्यायालयाने काही सुधारणा/सुचना करून मान्य केलेली आहे. आता गुजरात शासनाने माध्यमिक शाळांसाठीही हीच योजना सुरु केली आहे.

केंद्रशासनाने सर्व राज्यांशी चर्चा करून सर्व शिक्षा अभियान ही योजना तयार केली आहे. या योजनेच्या प्रारूप आराखड्यात प्राथमिक शिक्षकांच्या पदांचे निर्धारण व निमशिक्षकांची (Para Teachers) नियुक्ती या मुद्यासंदर्भात खालीलप्रमाणे नमूद केले आहे :

While agreeing that the salaries of teachers must be respectable in order that their position in society is respected, it must also be realised that the choice, in the interim period, is between no teacher and a teacher being paid a substantial emolument but not necessarily full pay-scale. Here also, a provision may be made by the concerned States not to dilute minimum qualifications in contravention of the National Council of Teacher Education (NCTE) guidelines in this regard. State specific schemes should work out operational arrangements to ensure that all teachers attain at least twelve years of schooling and two years of training before they are considered for any regular pay scale appointment. It will be up to the State to develop a framework for appointment of teachers within the guidelines of the National Council of Teacher Education. The State may also like to define the duration of the interim period as regards appointment of teachers on a lump sum emolument in the light of clear judicial pronouncements in the matter in Gujarat and Madhya Pradesh States.

५. वर नमूद केलेल्या परिस्थितीत महाराष्ट्र राज्यात गुजरात शासनाच्या विद्यासहायक योजनेच्या धर्तीवर पर्यायी योजना राबविणे अत्यंत आवश्यक झाले आहे. यासंदर्भात राज्यातील सर्व जिल्हा परिषदा, नगरपरिषदा, नगरपालिका, कटकमंडळे, महानगरपालिका व मान्यताप्राप्त खाजगी प्राथमिक शाळांत प्राथमिक शिक्षकांच्या रिक्त पदांवर शिक्षणसेवक नियुक्त करण्याची योजना सुरु करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

शासन निर्णय

१. राज्यातील जिल्हा परिषदा, नगरपरिषदा, नगरपालिका, कटकमंडळे, महानगरपालिका व मान्यताप्राप्त खाजगी प्राथमिक शाळांत शिक्षणसेवक योजना कार्यान्वित करून शिक्षणसेवक नियुक्त करण्यास शासनाची मान्यता देण्यात येत आहे. सोबतच्या जोडपत्र-अ मध्ये या योजनेचा तपशील देण्यात आला आहे.
२. या योजनेअंतर्गत शिक्षणसेवक म्हणून नियुक्त करावयाच्या उमेदवारास द्यावयाच्या नियुक्ती पत्राचा नुमना जोडपत्र-ब मध्ये व शिक्षणसेवक म्हणून नियुक्ती देण्यात आलेल्या उमेदवाराकडून लिहून घ्यावयाच्या

हमी पत्राचा नुमना जोडपत्र-क मध्ये देण्यात आला आहे. त्यात नमूद केलेल्या अटी व शर्तीनुसार प्राथमिक शाळांवर शिक्षणसेवक नियुक्त करावयाचे आहेत.

३. संबंधित आस्थापनेवर मंजूर असलेली पदे व पटनोंदणीनुसार अनुज्ञेय ठरणारी पदे यापैकी जी कमी असतील त्या मर्यादितपर्यंतच रिक्त पदांवर शिक्षणसेवक नियुक्त करावयाचे आहेत. मान्यताप्राप्त खाजगी प्राथमिक शाळांच्या बाबतीत प्राथमिक शिक्षकाच्या पदांना मंजूरी देताना जी खबरदारी घेण्यात येते तीच खबरदारी शिक्षणसेवकाच्या नियुक्तीला मंजूरी देताना संबंधित सक्षम प्राधिकाऱ्यांनी घ्यावी.
४. हा शासन निर्णय तात्काळ अंमलात येईल.
५. शिक्षणसेवकाच्या नियुक्तीवरील खर्च प्राथमिक शिक्षकांच्या मंजूर पदांवरील खर्च असल्यामुळे तो ती पदे ज्या लेखाशीर्षाखाली मंजूर आहेत त्या लेखाशीर्षाखालीच करण्यात यावा.
६. हा शासन निर्णय ग्राम विकास विभाग व सामान्य प्रशासन विभाग यांच्या सहमतीने व वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र. ८४८/९९/व्यय ५-अ, दिनांक ९ सप्टेंबर, १९९९ अन्वये मिळालेल्या मान्यतेनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

वि. र. जोशी
सहसचिव, महाराष्ट्र शासन